

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér figurálního sochařství medaile a plakety / škola Vojtěcha Míči

DIPLOMOVÁ PRÁCE

222.3

Vypracoval: Erika Velická

Vedoucí diplomové práce: Vojtěch Míča

Oponent diplomové práce: Pavel Sterec

Akademický rok 2018/2019

Tématem mé diplomové práce je tělo v hmotném světě a jeho transformace pomocí sluneční energie s cílem materiálního naplnění ideje vzkříšení a s důrazem na rovnost pohlaví a lásku. Výchozím inspiračním impulsem mi byla instalace Muž, který vyletěl ze svého pokoje do vesmíru od Ilyi Kabakova, která se zakládá na kolektivní komunistické kosmické utopii inspirované myšlenkami Ruského kosmismu, nebo biokosmismu anarchismu, filosofii Nikolaje Fjodoroviče Fjodorovova.

Má diplomová práce je prostorová sochařská instalace. Tuto formu volím již několik let. Pojímám jí jako interakci figur v prostoru, inspirací mi jsou barokní sousoší například Gian Lorenza Berniniho, který pomocí vztahů figur maximalizuje napětí ve hmotě. Situace, které volím, vycházejí z mé snové či podvědomé imaginace. Mé instalace připomínají divadelní scénografii, jakožto důsledek inspirace médiiem fotky či filmu. V instalacích používám figury dívek a psů. Modelace prošla vývojem od plošné s důrazem na linii a reliéfní detail pod vedením Jindřicha Zeithammla až k expresivní modelaci hendrychovsky barokizujícího rozkladu. Záměrně kladu důraz na končetiny mírou detailu, těla ponechávám jako hmotu v pohybu, klidu, či napětí. Můj pracovní postup je již několik let v podstatě stejný: volnou asociací či procesuálně si představím environment charakterizovaný abstraktním či architektonickým prvkem. Vzniklé prostředí zabydlím figurami, novými či již dříve myšlenými. Jejich původ je podvědomý, znám pouze, čemu se zhruba podobají svým charakterem. V tomto momentě existuje v mé mysli pevný neměnný útvar. Během realizace rozklíčováávám obsah tohoto asociativního celku, podobně jako při vykládání snu nalézám více možných interpretací. Navzdory absenci jasně formulovaných závěrů funguje tento proces svým způsobem jako autoléčba.

Ústředním motivem a zároveň i prostorovým středem výjevu bývá zpravidla můj volný autoportrét, ať je jím dívka či kamenný totem. Okolo středu se pak rozvíjí kompozice, která se bezprostředně vztahuje k centrální postavě. Aktuální autoportrét se vyvinul z betonových odlitků rukou, které jsem umístila na dřevěnou europaletu. Čerstvé odlitky svou hmotností, vlhkostí a hebkostí vyvolávají živoucí dojem a jsou svým charakterem velmi brutální, i díky tomu jsem si uvědomila, že tématem této sochy bude násilí na těle. Tušila jsem, že pro mou představu existuje mramorový předobraz, po chvíli pátrání jsem odhalila, že jím je umučená Svatá Cecílie Stefana Maderna a dále jsem pokračovala v tvorbě figury jako záměrném odkazu na tuto realizaci. Pro sousoší psů jsem využila velmi rychlou expresivní modelaci, kterou soukromě nazývám akční modelací - během krátkého časového úseku nanesu na železnou konstrukci velké množství hlíny soustředěným aktem agrese. Během tohoto fyzicky náročného procesu se mi vybavovaly záběry z videa Pipilotti Rist Ever Is Over All z roku 1997. Konstrukce vesmírného portálu, architektonického prvku instalace, se sestávala z mnoha velmi technických úkonů, což pro mne byla zcela nová zkušenost.

Do mé tvorby se bezprostředně otiskují mé osobní zážitky, často jsou to ty, které nedokáži snadno verbalizovat. V poslední době se opětovně setkávám s problematikou znásilnění a tato zkušenost se postupně ukázala být nejvýraznějším motivem mé diplomové práce. Znásilnění je poměrně běžná věc, obvyklé je například v rámci vztahu. Všimla jsem si, že ani v jednom případě, se kterým jsem byla v kontaktu, nebyla společnost schopná tento vcelku obvyklý problém řešit adekvátním způsobem, přitom je to často levicové spektrum společnosti, které bývá postaveno před úkol vypořádat se s tímto problémem. Příčinu tohoto jevu nacházím v dojmu bezpečného prostředí,

kde jedinci mohou otevřeně vystoupit, a dále obecnou neznalostí toho, co pojem znásilnění zahrnuje, nikoli ve větší četnosti znásilnění v levicovém spektru. Zveřejnění znásilnění prakticky okamžitě vrhá bezprostřední okolí do panických stavů a rozbíhá se soukolí, které připomíná svým charakterem polní rychlosoudy. Společnost má tendenci bezprostředně zaujmout stanovisko a tento proces má pouze dvě řešení: jedním je vyčlenění násilníka ze společnosti, druhým je označení oběti za lháře. Přitom v mnoha případech proces končí v neprospěch oběti. Z toho se vymyká například loňská kauza Marie Feryny z pražské Kliniky, ovšem až poté, co byla ze znásilnění obviněná již podruhé, opět s naprosto neadekvátním způsobem řešení a to zveřejněním obvinění v rámci sociální sítě. Jedno mají obě výslednice společné: aktéři zůstávají na dlouhou dobu stigmatizováni. Tím vzniká zpětná smyčka, kdy oběti raději nevystupují s touto problematikou. Z mého pohledu je to akutní stres, který vede společnost k tomu, aby jednala v těchto případech pudově. Ačkoli se s aktem znásilnění setkáváme prakticky na denní bázi, je pro nás tabuizován podobně jako smrt. Ignorování faktu smrti se v naší společnosti obvykle přičítá na vrub tržní ekonomice. Otázkou zůstává, zda lze tento předpoklad vztáhnout i na problematiku znásilnění.

Tato diplomová práce je výsledkem snahy o co nejbližší propojení charakteristických životních zážitků s mytologickým smýšlením, které dříve v mé práci mělo tendenci převažovat. Během tvorby jsem se pokusila o přesnější pojmenování svých asociací a jejich ekumenické zasazení do filosofického rámce. S podvědomými obrazy pracuji jako se symboly, které se pokouším vyložit. Například tunel do kosmu je pravděpodobně inspirován ketaminovým zážitkem, látkou, kterou nazývám pradědou mezi drogami, vzhledem k archaičnosti prožívání skutečnosti. Ketamin navozuje pocit bezpečí, uživatel intenzivně prožívá tíži svého těla, které je schopen úplně opustit, a pokud jím chce pohnout, jako loutkovod fyzicky pociťuje myšlenku vyslanou centrální nervovou soustavou, která s námahou táhne svalstvo pomocí nitek nervů. Zároveň proměňuje vnímání prostoru a svým charakterem vyzývá k objevování mimotělní zkušenosti. Dále by tunel mohl být odkazem k orgasmu, který rozšiřuje pocit vědomí mimo tělo a zprostředkovává intenzivní pocit spojení s hvězdami a kosmem a mohl by se tak podobat zážitku ze smrti. Pocitu těla jako loutky se blíží ústřední figura výjevu, která je vyjádřením bezprostředního prožívání těla po znásilnění. Pocit odtážitosti vůči tělu, které bylo použito jako věc, je maximalizován umístěním na paletu. Psy používám ve svých instalacích pravidelně, jsou pro mne nositeli pocitů, nebo zástupci mezilidských vztahů. Psi přebírají emocionální aparát od lidí, zároveň jsou stále zvířaty a své emoce dávají bezprostředně fyzicky najevo, proto jsou tak děsiví, že mají blízko k lidem a jsou schopni krutých zásahů do těla druhého. Závěry svého rozboru divákovi obvykle nesdělují. Pokud název bývá návodem, jak má být dílo čteno, pak název 222.3 dovoluje divákovi jednotlivým prvkům přiřazovat čísla a významy a následně libovolně je skládat do vztahů. Příklad:

Tunel – 1 – Bůh; Psi – 2 – vztah, chaos; Dívka – 3 – ukončení, trojjedinnost

Tunel – 0 – Kosmos; Dívka – 1 – člověk, já; Psi – 2 – hmota, Země

Po formální stránce jsem se inspirovala estetikou sovětského vesmírného výzkumu a barokním tvaroslovím. Proces zahrnoval dlouhé fáze mechanických prací. Z nich se spolu s objevováním Fjodorovovy filosofie vzkříšení stal očistný proces vyrovnání se se ztrátou blízkého člověka. Z hlediska mé práce je to zásadní moment, završení několikaleté etapy, kdy po tematizaci strachu z tělesnosti přichází pokus o sblížení se s vlastním tělem. Přiznání pozitivního aspektu těla, které dává existenci rámec a možnost, je pro mne symbolickým obrácením toku řeky. Důležitá je obrazová část, kdy jsme společně s dalšími dívkami vytvořily obraz kosmonautky unavené bojovnice a vesmírné čarodějnice.

Vzhledem k rozměru práce, jsem byla často odkázána na pomoc druhých, kterým patří vděk za jejich důvěru a přínos, do budoucna bych se chtěla více pokusit vykročit směrem ke spolupráci, kterou považuji za jednu z možných cest k naplnění rovnosti.

Nedílnou součástí mé práce se stalo studium motivované otázkami co je láska, co je smrt a jestli musí být nutnostní, zda je smrt podmínkou či překážkou lásky? Následující pasáž je asociativní část textu, která je více mozaikou z uloupených střípků myšlenek několika autorů, nezakládá se na reálném výzkumu problematiky:

Nikolaj Fjodorovič Fjodorov : „Člověk je ten, který pohřbívá; taková je nejpronikavější definice člověka, jaká kdy byla vyslovena.“¹

Název této práce je variací čísel 2 a 3, které vyjadřují vztahy v hmotném světě: Číselná řada 222 značí periodické opakování. Číslice 3 za desetinnou čárkou naznačuje možnost ukončení koloběhu. 22. listopad je svátek svaté Cecílie, mučednice, patronky básníků. 22. 11. jsme pohřbili našeho přítele básníka Jakuba Černíka, který se nás 3. 11. minulého roku rozhodl opustit. 23 je číselná zkratka slovesa to free, osvobodit, spojená se subkulturou freetekna. Pokud 1 znamená these a 2 antithese, pak 3 znamená synthese. Trojka je základním stavebním prvkem tunelu, jehož rozvržení je variací na číslo 3. „Kdo ví, co znamená 3?“ Zpívá se v písni Echad Mi Yodea. „Já vím, co znamená 3. 3 jsou předkové, 2 jsou tabule přikázání, 1 je Bůh, který je na nebi a Zemi.“² Pro poslední tvrzení známe matematický postup, který se skládá z následujících kroků: 1. přináší tvrzení, že Boží jednota závisí na jeho imaterialitě, 2. že jeho imaterialita stojí na jeho nekonečnosti a za 3. dokazuje, že jednota se zakládá na jeho imaterialitě.³

Láska neboli Bůh je síla, která hýbe kosmem. „Teilhard de Chardin přináší dvě východiska: ‘První z nich je přiznání primátu psychiky a myšlení ve vesmírné látce. Druhým je připsání biologické hodnoty faktu společnosti kolem nás.’“⁴ Důležité je uvědomění si, že naše mysl je schopná se nekonečně rozpínat a tím se podobá kosmu. Zároveň naše vědomí jako důsledek nervových impulsů existuje právě jen v hmotném světě. Toto je protichůdné k platónské metafyzice, která dodnes ovlivňuje západní myšlení. Možná proto, je pro nás natolik nepředstavitelná myšlenka Ruského kosmismu, která má následující stavební kameny: prvním je vzkříšení všech předků a zastavení koloběhu rození, druhým je osídlení kosmu. Fjodorov věří, že nerovnost na Zemi je způsobená tím, že každý máme pouze omezený čas. Proto je nutné investovat do vědeckého výzkumu, aby byl nalezen lék na smrt, do kosmického výzkumu, začít aktivně ovlivňovat přírodu, která nerozumně zachází se zdroji. Pravdivost tohoto tvrzení si lidstvo mohlo ověřit na příkladu globálního oteplování spojeného se skleníkovými plyny. Předcházející řádky jsou z části interpretací přednášky Karla Štindla, rusisty, který studoval Fjodorovovy písemnosti v Moskvě i v Čechách a pokusil se o syntézu jeho myšlenek se západními filosofy, jako byl Henri Bergson, který proměnil nahlížení času, pohybu, myšlení a hmoty. Tělo Bergson definuje jako specifické tím, že hýbe předměty. Existují však situace, kdy je mé tělo postaveno do pozice předmětu.⁵ Nikolaj Fjodorovič Fjodorov pro mne nepřipustným způsobem zanedbává dopad myšlenek Ruského kosmismu na ženy, kterých se týká už pro to, že zastavení rození dětí by naprosto ovlivnilo charakter jejich budoucích těl. Já tento moment Fjodorovovy utopie vnímám jako příležitost pro ženy, aby se vymanily z postavení, kdy jsou tradičně nahlíženy jako věc.⁶

V mé tvorbě se opakovaně objevují ženské motivy, čehož příčinu hledám v deníkovému charakteru mé práce. Ačkoli si jsem vědomá feministické problematiky, není do mé práce implantovaná záměrně. Osobně volím raději přímý aktivistický boj před uměním jakožto formou upozornění na politická témata. Umění je pro mne vedle toho čistě osobní výpověď. Feminismus vnímám jako něco, co by mělo být neustále přítomno, a jeho zdůrazňování v tvorbě bývá často spíše komodifikací problematiky, jako obdoba předložského trendu triček s nápisy We All Should be Feminists. Feminizace společnosti je velmi dlouhý proces proměny, a to i z toho důvodu, že znalost tematiky je v rozdílných sférách společnosti naprosto odlišná. Nedávno jsme tak mohli být například svědky situace, kdy aktivisté z řad Kolektivu 115 vystoupili proti pochodu radikálních katolíků pod záštitou kardinála Duky s heslem Patriarchát zabíjí, větou pro účastníka pochodu Pro život pravděpodobně nepochopitelnou. Rozdílnou citlivost a znalost dané problematiky vnímám jako jednu z možných příčin znásilnění: například některé vrstvy společnosti pravděpodobně stále považují ženu za objekt tzv. dobývání. I kvůli tomu mám v oblíbě text Simone de Beauvoir Druhé pohlaví. Tato autorka jako jedna z prvních ve 40. letech tematizovala ženskou problematiku a nastínila směr, kterým by se měl vývoj ubírat. Navzdory dataci tohoto textu nejsou mnohé z jevů, které popisuje, stále na ústupu. Kontemplace nad tímto textem nám dává větší možnost sebereflexe.

Během procesu tvorby jsem byla postavená před nutnost vytvoření hrdinky. Pro inspiraci jsem sáhla po knize Octobriana a Ruský underground Tomáše Pospiszyla pojednávající o postavě smyslné komunistické bojovnice vytvořené Petrem Sadeckým. Otázkou bylo, jakou podobu by měla taková hrdinka z ženského úhlu pohledu. Žena s citlivostí k genderové tematice je společností uvržena do role bojovnice. Pokud se nepohybuje pouze v levicovém intelektuálním prostředí, ale například v provozu výroby nebo při práci ve službách, musí neustále volit mezi únavným bojem a zřeknutím se vlastních ideálů. Moje hrdinka je vyčerpaná bojem, který jí bere životní sílu, a volí únik ze společnosti pomyslným tunelem do kosmu, který se rozhodne zkonstruovat. Jeho velikost je přímo úměrná této potřebě a proto zabírá téměř veškeré pole instalace. Moje diplomová práce má kořeny na začátku roku 2018 a svým charakterem tíhne k trvání. Je to jakýsi předpoklad sochy, že je paměť, jak je implicitně obsaženo ve slově pomník. Téma mé aktuální práce považuji za vhodné k uchování v pevném hmotném nosiči, a proto jsem za materiál realizace zvolila beton. Myšlenka trvání sochy jako artefaktu mne zaujala. V současné době přemýšlím o monumentálních realizacích, které by se nevztahovaly k současnému divákovi, ale k příštím generacím žen, dejme tomu za 500 let, pro které by byly vzpomínkou na náš aktuální vývoj, ať bude společnost té doby patriarchální či ne. Má práce se pokouší poskytnout i pozitivní nahlížení budoucnosti spojené s postupující technologizací společnosti, potažmo s osídlením kosmu. Je však možné, že ani symbiotický vztah se stroji nepřinese ženám úplnou rovnost. Teoretička N. Katherine Hayles v rozhovoru pro pořad Otevřená Hlava Rádia Wave varuje, že algoritmy, které se učí od lidí, přebírají a maximalizují i jejich nevědomé předsudky. Přesto se nám, doufám, otevírá možnost rovné společnosti každým dnem stále víc.

Poznámky:

- 1: Štindl, Karel: Fjodorov, 1991, přednáška, str. 5, citace Nikolaj Fjodorovič Fjodorov
- 2: Ohad Naharin vytvořil na tuto píseň choreografii, tento autor je pro mne specifický pro jeho ohledávání těla, sžívání se s bytím člověkem na Zemi
- 3: Goodman, Micah: Maimonides and the Book that Changed Judaism, str. 6, kap. The God of Maimonides, 2015
- 4: Štindl, Karel: Fjodorov, 1991, str. 34
- 5: Bergson, Henri: Myšlení a pohyb, 1938, Mladá fronta, Praha 2003, přeložil Jakub Čapek, Josef Fulka, Josef Hrdlička a Tomáš Chudý, str. 14
- 6: Beauvoir, Simone: Druhé pohlaví, 1949, Orbis ve spolupráci se Společností akademiků, Praha 1966, přeložili Josef Kostohryz a Hana Uhlířová, uspořádal Jan Patočka

Zdroje:

- Bergson, Henri: Myšlení a pohyb, 1938, Mladá fronta, Praha 2003, přeložil Jakub Čapek, Josef Fulka, Josef Hrdlička a Tomáš Chudý
- Beauvoir, Simone: Druhé pohlaví, 1949, Orbis ve spolupráci se Společností akademiků, Praha 1966, přeložili Josef Kostohryz a Hana Uhlířová, uspořádal Jan Patočka
- Fromm, Erich: Umění milovat, 1956, Nakladatelství Josefa Šimona, Praha 1996, přeložil Jan Vlnář
- Goodman, Micah: Maimonides and the Book that Changed Judaism, University of Nebraska Press as a Jewish Publication Society book, USA 2015
- Groys, Boris: Ilya Kabakov: The Man Who Flew into Space from his Apartment, Afterall Books, USA 2006
- Groys, Boris: Russian Cosmism, Massachusetts Institute of Technology, USA 2018
- Štindl, Karel: Fjodorov, Praha 1991